

5. Mackenzie Valley Land and Water Board. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.mvlwb.com/html/introduction.htm>.

6. Nunavut Arbitration Board [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ainc-inac.gc.ca/ai/arp/app/lor/nua-eng.asp>.

7. Nunavut Wildlife Management Board. – Режим доступу: <http://www.nwmb.com/>
The Constitution Act, 1982. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://laws.justice.gc.ca/en/const/annex_e.html.

8. **White G.** Strengthening Indigenous Peoples' Influence: 'Claims Boards' in Northern Canada / G. White // Indigenous Affairs. – 2004. – № 4. – Р. 26-30.

9. Yukon Fish and Wildlife Management Board. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.yfwmb.yk.ca/>

УДК 332.2:316.16

В. Ю. Штерн, М. В. Гринечко

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Розкрито рівень дослідження проблеми політичної соціалізації у вітчизняній політичній науці, її стан в сучасному українському суспільстві. Висвітлено перспективи розвитку даного процесу.

Ключові слова: політична соціалізація, агенти політичної соціалізації, політичні цінності, особистість, суспільство.

Раскрыто уровень исследования проблемы политической социализации в отечественной политической науке, ее состояние в современном украинском обществе. Обозначены перспективы развития данного процесса.

Ключевые слова: политическая социализация, агенты политической социализации, политические ценности, личность, общество.

Reveals the level of research on political socialization in the national political science, its status in the Ukrainian society. The outlooks of this process.

Keywords: political socialization, agents of political socialization, political values, personality, society.

© В. Ю. Штерн, М. В. Гринечко, 2012

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується переорієнтацією на ринкову економіку, трансформаціями в системі політичного управління і державної влади, які базуються на відмові від моноідеологізації, проголошенні пріоритетності демократичних прав і свобод, приматі загальнолюдських цінностей. Демократизація суспільного життя в Україні посилила інтерес громадянина до політики і політичних процесів, прискорила процес політичної соціалізації особи. У політичне життя включилися нові соціальні групи і верстви, зростає увага громадян до питань національних відносин, розбудови Української держави. Усе це актуалізує потребу досліджувати проблеми політичної соціалізації особи.

Проблеми політичної соціалізації стали класичним предметом досліджень психології, політичної соціології, політології, соціальної психології. Джерела сучасної концепції соціалізації є в працях французького соціолога Г. Тарда, який здійснив спробу розглянути соціалізацію не тільки як стабілізуючий механізм, але побачив у ній можливість стабілізації суспільства [6, с.123]. У колі інтересів соціально-політичного підходу опинилися питання становлення особистості громадянина, досліджується розвиток політичних якостей індивіда під впливом різних соціальних інституцій (Т. Парсонс, М. Девіс, В. Льюїс, Н. Гедікова, Ф. Рудич); особливості політичних орієнтацій у період перехідного суспільства (А. Мітіна, В. Петренко); проблема політичного виховання підрастаючих поколінь в умовах суспільних змін (М. Боришевський, Н. Гаврилів, І. Жадан, О. Кожем'якіна, О. Пенькова); особистість як об'єкт зовнішніх соціалізуючих впливів політичного оточення (Д. Істон, Дж. Денніс, Р. Уолтерс, Б. Скіннер, А. Бандура) [7, с.19]. На сьогоднішній день широку теоретичну базу для вивчення цієї проблеми представляють роботи західних політологів, таких як Г. Алмонд, С. Верба, Л. Пай, В. Банс, М. Доган та ін.

Протягом тривалого часу українською політологічною думкою зроблено чимало в напрямі переосмислення ролі та завдань політичної соціалізації. З'явилися підходи, що висвітлюють

цю проблему в новому політико-правовому та етико-культурних аспектах. Варто назвати таких авторів, як А. Головаха, Т. Пухляк, С. Макєєв, А. Надточий, В. Полохало, Н. Гедікова, Ю. Пахомов та ін.

Однак слід зазначити, що дослідження проблем залучення особистості до політики в українській політології ще не повністю сформувався в окремий науковий напрям. Більшість праць щодо цієї проблеми розглядають політичну соціалізацію не як окремий предмет дослідження, а лише обмежуються розглядом її в загальному контексті соціалізації або акцентують увагу на виховному аспекті цього процесу.

Політичну соціалізацію варто розуміти насамперед як процес формування політичної ідентичності й отримання базових політичних цінностей, що визначають принципове відношення до існуючої політичної системи, становлення якостей особи, важливих для політичного життя суспільства.

Показником політичної соціалізації є прийняття та засвоєння політичних цінностей у суспільстві. Під політичними цінностями розуміють не тільки ідеали, а й чітко описані норми, узаконені настанови, яких потрібно дотримуватись. У системі таких цінностей наявні соціально-політичні ідеали і цілі, принципи і норми політичного життя, політичні традиції і символи, зразки політичної поведінки. Свобода особистості, конституціоналізм, правова держава, розподіл влади, громадянське суспільство та інші політичні цінності, до яких суспільство йшло протягом багатьох століть сьогодні, зафіксовані в політичних легітимних нормах, які регулюють поведінку громадян у демократичних суспільствах [3, с.56-57].

Оскільки процес політичної соціалізації передбачає не лише пасивне засвоєння навичок, його не можна розглядати лише як процес впливу політичної системи на індивіда з метою вкорінення в його свідомість позитивних установок оцінювання системи. Це сукупність процесів становлення політичної поведінки особистості та прояву політичної активності, залучення індивіда до цінностей, знань, рольових зразків, які дозволяють адаптуватися до політичного життя суспільства.

У процесі адаптації людини до політики спостерігаються дві зовні протилежні тенденції. З одного боку, від політичного розвитку особи залежить творення соціально-економічного та політичного буття, існування та оновлення всіх інститутів держави та громадянського суспільства, тому питання політичної соціалізації усвідомлюється як нагальна суспільна потреба. З іншого боку, через гальмування соціально-політичних змін, невпевненість у майбутньому більшості громадян поширюються різноманітні форми відчуження людини від держави, її інститутів, політичних партій, від усього, що пов'язане з політичною сферою суспільства [9, с. 259]. Широке розповсюдження отримали втрата довіри до влади, офіційних політичних структур, відмова їх підтримувати, політичний абсентеїзм, зневіра у тому, що особиста участь може вплинути на політичний процес.

Трьома найпоширенішими причинами недовіри громадян до державних структур виявилися: корупція – 54%, відсутність видимих результатів діяльності – 38% та бюрократія – 29%, погане ставлення чиновників до громадян, які до них звертаються – 22%; 11% не знають про те, як державні структури планують розвиватися, і у зв'язку з цим, не довіряють їм. Такими є дані Київського міжнародного інституту соціології, який провів всеукраїнське опитування громадської думки місцевого населення протягом 19-28 липня 2012 року [4].

Згідно з результатами опитувань Лабораторії законодавчих ініціатив станом на серпень 2011 року рівень довіри громадян до соціальних інститутів такий: традиційно для України, найбільше громадяни довіряють Церкві (71,7% респондентів висловили повну або переважну довіру їй), ЗМІ – як українським (54,4%), так і російським (43,6%) та західним (37,8%), та Збройним силам (39,5%). Найменше довіри, як і у лютому-2011, у судів (16,6%). Українці не схильні довіряти й парламенту (16,7%), прокуратурі (18,8%), уряду (19,8%) та міліції (20,8%) [5].

На даному етапі існує свого роду когнітивний дисонанс в оцінюванні дійсності. Жаданий державний суверенітет, управління суспільством на демократичних засадах більшість населення усвідомлює як велику цінність, як мету, до якої прагнули у процесі перебудови суспільства. Але при цьому реальний шлях до демократичних перетворень виявився набагато складнішим.

Процес політичної соціалізації проходить більшою мірою стихійно, оскільки влада ще не здолала стереотипи політичної соціалізації радянських часів. Її соціальні інститути та структури, як і раніше, звертаються до патерналістських та конформістських уявлень, орієнтацій та переконань, як це було властиво для гегемоністського типу політичної соціалізації, що є характерним для тоталітарних, закритих систем [9, с.260].

У зв'язку з глибокими соціально-економічними та політичними змінами, що відбуваються нині в Україні, існує гостра проблема ресоціалізації. І зумовлено це насамперед тим, що, як відзначають політичні психологи Л. Я. Гозман і Е. Б. Шестопап, ресоціалізація «передба-

чає не просто освоєння нових соціальних ніш, а переучування того, що було міцно засвоєно в дитинстві і юності і що становило фундамент даної особистості» [2, с.393-395]. При цьому ресоціалізація проходить з великими труднощами. Кожна вікова група вимагає свого підходу. Крім того, чимало проблем виникає в силу ідеологічних причин. Нові демократичні цінності, придбавши офіційного статусу, належним чином не систематизовані і не передаються адекватно від політичної системи до особистості.

Дуже важливо, який саме образ суспільства склався у людей і як він скеровує їхню поведінкову активність, адже з погляду соціального порядку головним суб'єктом – носієм влади виступає для людини держава. Ситуація соціальної трансформації творю умови, коли людина не лише власною діяльністю має компенсувати руйнування соціальних підвалин свого життєвого світу, а й усвідомлює нерозривний зв'язок із суспільством. Таке усвідомлення найчастіше відбувається в процесі перегляду ролі та значення двох суб'єктів взаємодії – особистості і держави.

У науковій літературі присутні різні думки і погляди на процеси включення особистості у політичне життя. Процес політичної соціалізації вибудовується в основному за двома напрямками. Перший напрямок – це передача новим поколінням традиційних зразків політичної поведінки, іншими словами, передача політичної соціалізації може носити консервативні барви, оскільки молодшому поколінню нав'язують норми, зразки поведінки, цінності, притаманні старшим. У якості основних агентів політичної соціалізації особистості виступають такі соціальні інститути, як сім'я, школа, навчальні заклади, церква та ін.

Варто зазначити, що родина у житті індивіда є первинним агентом соціалізації загалом і політичної зокрема. Участь у сімейному прийнятті рішень сприяє посиленню відчуття політичної компетенції, розвиває необхідні для політичної взаємодії навички. Так само повне підкорення волі батьків може негативно позначитися на вмінні майбутнього громадянина знаходити оптимальний спосіб взаємодії, вдаючись або до повного підкорення думці інших, або до відвертого протиставлення себе традиційним нормам і моралі. Заклади освіти, у свою чергу, дають конкретне уявлення про суспільно-політичний лад, мають змогу формувати політичну позицію майбутнього громадянина, закріпити шанобливе ставлення до державних символів, стимулювати відданість державі на емоційному рівні. Політична соціалізація молоді в громадянському демократичному суспільстві відбувається під впливом виховання, освіти, навчання, залучення до культурної спадщини. Кожна з цих сфер є інституціональною системою з різноманітними загальними і специфічними рисами [7, с.20-21].

Важливу роль у політичній соціалізації відіграють суспільні групи, що утворюють громадянське суспільство. До них належать етнічні, релігійні організації, групи із захисту прав і свобод громадян, навколишнього середовища. Своє місце в системі суспільних відносин прагне посісти церква. Із проголошенням незалежності в Україні ця сторона духовного життя почала активно розвиватися. Хоча церква офіційно відмовилася від участі в політиці, проте формальні зв'язки між провідною релігійною вірою і державним апаратом можна простежити.

За умов реальної свободи слова, плюралізму ідеології у громадянській і політичній соціалізації населення значну роль відіграють засоби масової інформації. ЗМІ мають функціональну здатність соціалізувати громадян, різні соціальні групи суспільства, ідеологізувати й політизувати їх у різному напрямі залежно від соціальної природи ЗМІ. Їхня роль як агента політичної соціалізації – формування громадянськості у членів суспільства.

Другий напрям політичної соціалізації пов'язаний з отриманням особистістю нових, раніше невідомих політичних знань, усвідомлення нового політичного досвіду. Все це відбувається у процесі участі особистості у політичному житті держави, а також під впливом різних факторів. Обидва ці шляхи політичної соціалізації суттєво переплетені, доповнюють один іншого, забезпечуючи стабільність політичної системи у цілому. Треба зазначити, що в умовах кризового стану суспільства, при зміні типів політичної культури (в умовах України – від конформістської до демократичної політичної культури) виникли суттєві проблеми збереження і передачі демократичної спадщини, цінностей і норм політичної поведінки [8, с.124].

Сучасна політична соціалізація є багатоплановим, нерівномірним та досить складним явищем. Як показує практика, щоб об'єктивно охарактеризувати певне політичне явище, необхідно розглянути усі фактори, що впливають на його розвиток. Можна виокремити наступні особливості української політичної соціалізації: 1) політичну соціалізацію необхідно розглядати як комплексне явище, яке базується на досвіді минулих поколінь. Тому радянське минуле України є базовою основою, на якій досі формується сучасна політична соціалізація. Необхідний досить суттєвий історичний час, щоб сформувані нові політичні цінності, погляди та орієнтири, створити механізм ефективної політичної соціалізації; 2) політичні традиції минулих поколінь у поєднанні із сучасним впливом влади на державу породжують також низку особливостей. З одного боку, це масове відсторонення від політики, недовіра до владних струк-

тур і, як результат, часткова відмова від залучення до політичного життя країни. З іншого боку, спостерігається активізація електоральної поведінки населення, зацікавлення інноваційними змінами, відповідальне ставлення до політичних обов'язків, зацікавлення політичними правами; 3) характерною рисою українського суспільства є неприйняття громадянами політичних нововведень, реформ. Це пояснюється недовірою громадян до владних структур, підозрілістю та невірою у соціальну справедливість. Така реакція є результатом недостатнього забезпечення життєвих потреб населення. Звичайно, це накладає свій відбиток на ефективність здійснення політичної соціалізації; 4) політична соціалізація людини має глибоко індивідуальний аспект, який потребує вивчення на рівні конкретного індивіда. Це обумовлено розвитком демократичних тенденцій в українському суспільстві та у світі в цілому, зростанням недовіри до політичних інституцій; 5) особливе місце у розвитку сучасного процесу політичної соціалізації посідає молодь зі своєю новою системою політичних цінностей, норм, установок, орієнтації. Не обтяжена досвідом минулого, молодь в Україні стає каталізатором становлення і розвитку нової української демократії, розвитку політичної системи в цілому [1, с.47].

Сучасну політичну соціалізацію характеризує: а) політичний режим, який в останні роки знав активних змін; б) соціокультурне середовище, яке, на жаль, не є стабільним і залежить від географічного фактора; в) рівень освіти і ступінь доступу до інформації громадян; г) рівень інституціоналізації нашого суспільства; д) матеріальні можливості суб'єктів політичної участі. Не можна не враховувати протиріччя самих змін у суспільстві, радикальні за формою політичні трансформації, ускладнення соціально-психологічного портрету громадян. Сукупність цих факторів і відзначає феномен політичної соціалізації України – співпадання різнопланових чинників формування та, як результат, – особливі риси суто української політичної соціалізації, яка не має аналогів у світовій практиці.

Вирішення проблем політичної соціалізації особи в Україні непороздільно пов'язане з вирішенням загальнодержавних завдань перебудови суспільства на засадах демократизму. Найважливіші передумови успішної реалізації в Україні завдань політичної соціалізації повинні включати: поглиблення демократичного процесу, створення основ правової держави та громадянського суспільства, динамічний економічний та соціальний розвиток, встановлення рівноваги сил і досягнення порядку в суспільстві, об'єднання народу навколо державницької ідеї.

В умовах, що склалися, коли недостатньо розвинута економічна, соціальна та духовна сфера і перехід до нової системи починається в основному з перебудови політичних інститутів, держава, по суті справи, є єдиною силою, на яку покладається завдання докорінних змін в усіх сферах життєдіяльності суспільства та здійснення процесу політичної соціалізації особи. На жаль, демократичні завоювання носять поки ще незрілий характер, а тому їх соціалізуючий вплив на індивіда досить обмежений. Самоцінність особи, її головне місце в ієрархії відносин значною мірою тільки проголошується. Сподівання та надії людей не виправдались, а звідси – така розбіжність думок, а отже, і наявність різного типу політичної участі.

Важливо також те, що громадсько-політичні організації – політичні партії, політичні об'єднання, рухи та інші як засоби політичної соціалізації, діючи в межах закону і порядку, мають сприяти політичній активності суспільства в цілому та особи зокрема, а також виробляти певні норми та принципи політичної культури, політичної діяльності, політичного світогляду.

В умовах, коли в суспільстві спостерігаються досить виражені конфлікти на соціально-політичному та етнонаціональному ґрунті, на ґрунті зіткнення партійних платформ та партійних інтересів, – за цих умов розвиток демократично організованих засобів масової інформації мав би стати однією з основних гарантій стабільності суспільства. Однак про незалежний статус засобів масової інформації говорити ще занадто рано.

Таким чином, мета процесу політичної соціалізації – це забезпечення функціонування демократичної політичної системи суспільства, у тому числі при зміні політичних еліт у владі, виховання громадянина, який самостійно прийматиме важливі рішення, не буде сприяти політичній кон'юктурі і конформізму у політичному житті. Вона повинна забезпечити безперербійне функціонування політичної системи при зміні поколінь у політиці і сприяти становленню громадянина, який не схильний до коливань політичної кон'юктурі і готовий сам приймати рішення з найважливіших питань.

Стосовно політичної соціалізації в Україні варто зазначити, що вона не набула сталих форм. Суспільство іноді неадекватно реагує на зміни в політичній системі. Залучення до політики носить суб'єктивний і особистісний характер, але все ж таки воно піддається загальним тенденціям. І все ж прогнозувати подальший розвиток дуже важко в силу сучасної нестабільності самого українського суспільства. Помилки і прогалини в політичній соціалізації призводять до значних соціальних проблем, але, включаючи молодь у систему соціально-політичних відносин,

Бібліографічні посилання:

1. **Богуславська В.Г.** Політична соціалізація в сучасній Україні / В.Г. Богуславська, Л.О. Василенко // Вісник Донбаської національної академії будівництва та архітектури. Проблеми соціогуманітарних наук. Випуск 20093(77), 2009. – С. 46-49.
2. **Гозман Л. Я.** Политическая психология / Л. Гозман, Е. Шестопап // Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 450 с.
3. **Девочкіна Н.** Політична соціалізація як політико-культурний процес трансформації суспільства / Н. Девочкіна // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Філософія. Політологія. – 2008. – №89-90. – С.56-60.
4. Київський міжнародний інститут соціології [Електронний ресурс]: Довіра населення до держструктур. – Режим доступу: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=57>.
5. Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс]: Довіра населення до суспільних інститутів. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=2388&ch_id=76&as=0.
6. **Лещенко С.** Методологічні проблеми дослідження політичної соціалізації / С. Лещенко // Вісник Київського національного університету ім.Т.Г.Шевченка. Філософія. Політологія. – 2007. – №87-88. – С. 123-126.
7. **Стельмах В.** Неполітичні агенти політичної соціалізації / В. Стельмах // Віче. – 2012. – №12. – С. 19-21.
8. **Чорнобаєв В. І.** Деякі проблеми політичної соціалізації особистості у сучасній Україні / В. Чорнобаєв // Гуманітарний журнал. – 2010. – №1-2. – С.123-126.
9. **Шеременко Н. М.** Актуальні аспекти політичної соціалізації в сучасній Україні / Н. М. Шеременко // Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї [Текст]:. – Київ; Миколаїв, 2009. – Випуск 17. – 364 с.

УДК 323.1(477)

А. В. Гордієнко

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМУ В УКРАЇНІ:
СПЕЦИФІКА, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Досліджуються особливості формування політики мультикультуралізму в Україні, її специфіка та перспективи подальшого розвитку. Висвітлюються аспекти, які негативно впливають на формування мультикультурного суспільства.

Ключові слова: політика мультикультуралізму, мультикультурне суспільство, мультикультуралізм, етнокультурний розвиток, міжетнічні відносини.

Исследуются особенности формирования политики мультикультурализма в Украине, специфика и перспективы дальнейшего развития. Освещаются аспекты, которые негативно влияют на формирование мультикультурного общества.

Ключевые слова: политика мультикультурализма, мультикультурное общество, мультикультуралізм, етнокультурное развитие, межэтнические отношения.

The article deals with the main peculiarities of multicultural policy forming in Ukraine, its features and prospects of future development. The author highlightes the issues, which have a destructive influence on multicultural society development.

Keywords: multicultural policy, multicultural society, multiculturalism, ethnocultural development, intercultural relations.

© А. В. Гордієнко, 2012

Глобалізаційні процеси, які з кожним роком прискорюються, значною мірою детермінують специфіку взаємодії різних етнічних груп як всередині тієї чи іншої країни, так і на рівні світової спільноти. Кожній країні, яка стратегічною метою обрала рух до демократії та інтеграції у світовий простір, треба враховувати новітні виклики та умови, що актуалізують необхідність підтримувати мультикультурний баланс. З цих позицій нині перед Україною стоїть непросте завдання: побороти можливі внутрішні міжетнічні суперечності і стати свого роду центром взаємодії двох цивілізацій – азійської та європейської. Такі завдання вимагають від країни